

PREDEREN OF PARKEREN? OVER ZWARTE KONIJNEN IN HET DUINGEBIED

Herman van der Meer

In het vorige nummer van Zoogdier schreef Manfred Weisz over het voorkomen van afwijkend gekleurde konijnen in de duinen. Hij constateerde dat deze in de duinen van het vasteland ontbreken en concludeerde vervolgens dat dit komt door de aanwezigheid van vossen. In dit artikel worden beide stellingen tegen het licht gehouden.

In augustus 1987 merkt Weisz op Schiermonnikoog nogal wat afwijkend gekleurde konijnen op, naar zijn mening veel meer dan in de duingebieden op het vasteland. Incidentele bezoeken aldaar leveren niet meer dan één zwart konijn op, in de Kennemerduinen. Navraag leert hem dat er op Voorne wel zwarte konijnen voorkomen en geen vossen. Zijn conclusie is dat in de vastelandsduinen geen noemenswaardige aantallen afwijkend gekleurde konijnen voorkomen en dat dat waarschijnlijk wordt veroorzaakt door de aanwezigheid van vossen, die de afwijkend gekleurde konijnen er met voorrang 'uit zouden pikken' (Weisz 1996). Die lage aantallen afwijkende konijnen op het vasteland is een verrassende constatering, omdat je, zoals Weisz terecht opmerkt, in de randstad (waar meer mensen wonen) juist méér afwijkende konijnen zou verwachten dan op de waddeneilanden.

Zo lang als ik mij kan herinneren heb ik echter in het duingebied Meijndel, ten noorden van Den Haag, zwarte konijnen gezien, in mindere mate 'bontjes' en nog minder witte. De toename van de vos sinds het eind van de zeventiger jaren heeft daar ook geen verandering in gebracht; integendeel, zou ik haast beweren. Predatie door de vos lijkt mij dan ook niet van zoveel invloed als Weisz denkt. Het aantal zwarte konijnen wisselt van jaar tot jaar, maar ze zijn er altijd. Talrijk lijken ze echter niet te zijn en bovendien is de verspreiding nogal lokaal, waarbij ze vooral

voorkomen in de best voor het publiek toegankelijke (met de auto bereikbare) terreindelen als De Harstenhoek, Waalsdorp, de Vallei Meijndel en omgeving en langs het Wassenaarse Slag. Dit suggereert wel degelijk dat ze (van tijd tot tijd) door mensen worden losgelaten. Hetzelfde verhaal geldt voor het ten noorden van Meijndel gelegen Berkheide en de duingebieden ten westen van Den Haag (Westduinen, Solleveld). Er is ook over gepubliceerd (o.a. Van der Meer 1988, Van Ommering & Ter Haar 1988), al is dat dan in het 'grijze' circuit.

Beperkt onderzoek

Weisz vermeldt terecht dat zijn mening vooral gebaseerd is op argumentatie, en nauwelijks op onderzoek. Voor zover hij onderzoek deed, vond hij toch nog zwarte konijnen, al is het er maar één, in de vastelandduinen, hetgeen zijn stelling zwak maakt. Verder vraag ik mij af, of er op Voorne echt (nog) geen vossen voorkomen. Zowel Lange et al. (1986) als Broekhuizen et al. (1992) vermelden het voorkomen van de vos in de duinen van Voorne, terwijl Weisz op gezag van beheerder Van Baarsen stelt dat ze daar niet voorkomen. Dat laatste is ook de mening van de deelnemers aan een VZZ-veldwerkgroepkamp, maar die melden zelf al dat ze slechts een beperkt onderzoek verrichtten (Winter 1996). Er is wat dit betreft dus op zijn minst enige reden tot twijfel.

Daar komt bij dat Weisz het logisch vindt om aan te nemen dat zwarte konij-

nen ook vroeger (vóór de komst van de vos) in de vastelandsduinen al zeldzaam waren, als gevolg van selectieve predatie door hermelijn en bunzing, waarbij hij voorbij gaat aan de verschillen in jachttechniek tussen de drie soorten. Het voorkomen op Voorne van hermelijn en bunzing, samen met zwarte konijnen, acht hij vreemd genoeg geen probleem voor zijn stelling. De (veronderstelde) afwezigheid van de vos acht hij daar belangrijker.

Kleine steekproeven

Dat Weisz zo weinig zwarte konijnen in de vastelandduinen vond, komt waarschijnlijk doordat zijn inventarisatie-inspanning niet groot genoeg is geweest. Uit de gepresenteerde gegevens lijkt op te maken, dat de inventarisatie-inspanning ook nogal onevenwichtig was, hetgeen de vergelijking tussen de gebieden moeilijk maakt. Zo te zien bezocht hij de meeste gebieden slechts eenmaal. Aangezien de vreemd gekleurde konijnen niet talrijk zijn en bovendien ongelijkmatig over de populatie zijn verdeeld, is de kans om ze tijdens één bezoek aan te treffen gering.

Een voorbeeld uit de praktijk. Al tien jaar tel ik en passant de konijnen in een

25 ha groot gebied in Meijendel. Dit gebied ligt buiten de hierboven genoemde publieks-concentratiegebieden, maar er loopt wel een openbaar pad langs. Het hoogste percentage zwarte konijnen dat ik in dit gebied heb aangetroffen is 15,4. Dat komt dus nog beduiden hoger uit dan het door Weisz gegeven percentage van 11,4 voor Vlieland. Mogen we daarom concluderen dat er nergens zoveel zwarte konijnen voorkomen als in Meijendel? Nee natuurlijk, want er zitten een paar addertjes onder het gras.

Beide percentages berusten op één telling (dat neem ik tenminste even aan voor de cijfers van Weisz), van respectievelijk 13 en 70 konijnen. Toevalstreffers eigenlijk. Want tijdens *alle* 167 tellingen die ik sinds 1987 in bovengenoemd gebied heb uitgevoerd heb ik slechts 0,24 % zwarte konijnen gezien, 3 van de 1268. Slechts bij twee tellingen zag ik zwarte konijnen, alleen in 1994, en wel 1 van 9 en 2 van 13 konijnen. Dit laatste levert dus het bovenstaande hoge percentage afwijkers op. Kortom, eenmaal tellen is ruim onvoldoende.

Waarneembaarheid

Er zijn nog meer factoren die de cijfers kunnen beïnvloeden. Afwijkend gekleurde konijnen zijn niet alleen beter zichtbaar voor mogelijke predatoren, maar ook voor konijntellers, zeker als die tellers speciaal op die afwijkingen letten. De werkelijke verhoudingen zouden daardoor wel eens lager kunnen zijn dan uit de waarnemingen blijkt.

Opvallend of niet, de waarneembaarheid van konijnen is ook sterk afhankelijk van de terreingesteldheid. Zelfs een lichtgevend Vlaamse reus zal gemist worden als hij achter een helling of tussen de bosjes zit, terwijl je bij daglicht op een vlak terrein in tien minuten meer konijnen kunt zien dan tijdens een hele dag in de rest van het duin. Er zijn grote verschillen in reliëf en vegetatie tussen de duingebieden. Zo zijn de noordelijke duingebieden veel opener dan de zuidelijke en het is dus de vraag in hoeverre die met elkaar vergeleken kunnen worden.

Er zit nog een onzekere factor in het onderzoek en dat is de tijd. Het jaar 1987 was aanvankelijk een goed konijnenjaar, maar in de loop van augustus begon in Meijendel de ergste myxomatose-golf in jaren, waardoor daar eind september (toen Weisz daar kwam tellen) naar

Hoe belangrijk is (selectieve) predatie voor het voorkomen van afwijkend gekleurde konijnen? Foto Manfred Weisz

Een stilzittend konijn valt nauwelijks op. Foto Jaap Mulder

schatting niet meer dan 15% van de zomerpopulatie nog in leven was (Van der Meer 1988, Snater & Baeyens 1995). De kans om toen een levend konijn aan te treffen was gering en de kans op een afwijkend exemplaar dus nog veel geringer.

Selectieve predatie?

In zijn artikel verdedigt Weisz vele malen de stelling dat niet de mens, maar (het gebrek aan) predatoren verantwoordelijk is voor het optreden van afwijkend gekleurde konijnen in een populatie. Door selectieve predatie zouden de afwijkend gekleurde konijnen steeds weer uit de populatie verdwijnen.

Zonder speciaal onderzoek is selectieve predatie moeilijk aantoonbaar. Naar mijn mening ligt het niet voor de hand dat het bij de vos een grote rol speelt. Dat ook in vosrijke gebieden opvallende konijnen voorkomen wijst daarop. Misschien werkt het wel voor oogjagers als kiekendieven, buizerd, sperwer, havik of jager, maar niet voor de vos, die tegenwoordig toch veruit de belangrijkste natuurlijke predator van het konijn is. Als er genoeg voedsel is pakt de vos

gewoon wat hij het gemakkelijkst kan pakken. Bovendien kunnen de zwarte waarschijnlijk net zo hard lopen als de bruine en ruiken en smaken ze hetzelfde. Waarom zou een vos het zich dan moeilijk maken? Een zwart konijn ziet hij misschien wel van tweehonderd meter afstand, maar tegen de tijd dat hij daar is aangekomen, is dat beest al lang verdwenen. En onderweg komt die vos vast wel andere lekkere hapjes als muizen, kevers, bessen of eieren tegen. Of misschien weet hij wel een jong konijn te verrassen dat zich rollebollend uit de voeten tracht te maken. Voor een vos is het veel effectiever om een paar kilometer te gaan lopen om in een meeuwenkolonie zijn zakken vol te stoppen met eieren en jongen, of om een rietkraag af te struinen naar meerkoetnesten, dan om vruchteloos achter een konijn te gaan aanhollen. Dat laatste heb ik persoonlijk dan ook nooit gezien, al zegt dat natuurlijk niet zoveel. De vos is een opportunist, die waarschijnlijk vooral

afgaat op zijn reuk, gehoor en geheugen en die liever lui dan moe is. Twee anekdotes kunnen dit illustreren.

Keukenraam

Ik stond eens aan de rand van de Harstenhoek bij Scheveningen te kijken naar een vos die waarschijnlijk een winttel met jonge konijnen aan het uitgraven was. Af en toe onderbrak hij zijn werkzaamheden om eens om zich heen te kijken. Het uitzicht was dan ook prachtig. Op het 25 ha grote veld waren bijna vierhonderd konijnen zichtbaar (370, om ongeveer precies te zijn), waarvan de dichtstbijzijnde op een meter of tien van de vos zaten. Die konijnen deden of er niets bijzonders aan de hand was en de vos ging telkens na korte tijd weer vol overgave aan het werk. Enige tijd later zag ik hem het veld oversteken, waarbij hij zich als het ware een weg door de konijnen moest banen, zonder daar overigens enige aandacht aan te schenken. Waarschijnlijk was hij op weg naar een vaste rustplaats, vanwaar hij het keukenraam van een nabijgelegen woning in de gaten kon houden. Het zou later nog slecht met hem aflopen.

Afgelopen zomer zag ik in de wegberm een zeer tam konijn zitten. Hij verzette geen poot als je voorbij fietste. Een groot blauwgrijs dier met witte vlekken. Nogal opvallend dus. Drie weken lang ben ik dit dier regelmatig tegengekomen en telkens op precies dezelfde plaats. Dit duidt niet erg op selectieve predatie door de vos. Het lijkt mij waarschijnlijker dat dit konijn uiteindelijk in een braadpan is verdwenen. Of weer in een hok natuurlijk.

Stilzitten

Door het ontbreken van grondpredatoren (behalve menselijke jagers) op de waddeneilanden zijn kiekendieven daar de belangrijkste natuurlijke predatoren van het konijn. Weisz veronderstelt dat de pakkans door kiekendieven kleiner is dan die door de vos, omdat verschillende malen is waargenomen dat een kiekendief een stilzittend konijn gewoon voorbijvloog. Het zelfde heb ik echter verschillende malen bij vossen waargenomen. Eén voorbeeld heb ik hierboven reeds genoemd. De andere keren ging het om een konijn en een roerdomp, die hij op meter afstand voorbij liep, ogenschijnlijk zonder ze op te merken. Misschien is een bewegend gewoon konijn wel opvallender dan een stilzittend zwart konijn.

De vos is een opportunistische struiner. Dat blijkt ook uit de grote seizoensvariatie van het gegeten voedsel (zie bijvoorbeeld Van Oort 1978, Mulder 1988). Als er al sprake is van selectieve predatie, dan zal dat alleen (of vooral) veroorzaakt worden door oogjagers als bruine en blauwe kiekendief, buizerd, sperwer en havik. Deze komen allemaal op de waddeneilanden voor, zodat je ook daar beïnvloeding van de kleursamenstelling van de konijnenpopulatie zou mogen verwachten. Omdat aselechte grondpredatoren op de wadden (vrijwel?) ontbreken, zou je zelfs mogen verwachten dat daar een sterkere selectie zal plaatsvinden dan in de vastelandsduinen.

Tot slot

Ik heb hierboven geprobeerd duidelijk te maken dat er op zijn minst redenen voor twijfel zijn over de stellingen van Weisz, dat er op de waddeneilanden meer afwijkende konijnen zijn en dat dat dan komt door selectieve predatie door vossen in de vastelandsduinen. Het onderwerp zou een goed onderzoek verdienen. Maar mij lijkt het waarschijnlijk dat zo'n onderzoek naar de verspreiding van afwijkend gekleurde konijnen in de duinen eerder een verband zal laten zien met het aantal beschikbare parkeerplaatsen dan met de aanwezigheid van grondpredatoren.

Literatuur

- Broekhuizen, S. et al., 1992. Atlas van de Nederlandse zoogdieren. KNNV, Utrecht
- Lange, R. et al., 1986. Zoogdieren van de Benelux. Jeugdbondsuitgeverij, Utrecht
- Meer, H.P. van der (red), 1988. Vogelonderzoek in Meijndel, jaarverslag 1987. Den Haag
- Mulder, J.L., 1988. De vos in het Noord-Hollands Duinreservaat. Het voedsel van de vos. RIN-rapport 88/44
- Ommering, G. van & B.J.M. ter Haar, 1988. Vogelpopulatie-onderzoek Berkheide, jaarverslag 1987, Leiden
- Oort, G. van, 1978. De vos. Spectrum, Utrecht/Antwerpen
- Snater, H. & G. Baeyens, 1995. Konijnen tellen in de duinen. Zoogdier 6(1):15-19
- Weisz, M., 1996. Vachtkleur bij konijnen: Door de mens of door predatie? Zoogdier 7(3):3-8
- Winter, J., 1996. Sporen zoeken op Voorne; impressies van een veldwerkgroepkamp. Zoogdier 7(2):38.

H.P. van der Meer, Koningin Emmakade 164-2, 2518 JL Den Haag